

APLICABILITATEA DREPTULUI DE OCUPAȚIE CA PARTE COMPONENTĂ A *JUS AD BELLUM* ÎN CONDIȚIILE CONFLICTELOR ARMATE CONTEMPORANE: ASPECTE TEORETICO-PRACTICE

Vitalie GAMURARI, doctor în drept, conferențiar universitar, ULIM

L'APPLICABILITÉ DE DROIT D'OCCUPATION DANS LE CADRE DU JUS AD BELLUM EN TERMES DE CONFLITS ARMÉS CONTEMPORAINS: THÉORIE ET PRATIQUE

Comme une règle de droit international le droit de l'occupation a trouvé une première consécration exprimer dans deux Règlements annexés à la Convention de La Haye de 1899 (II) et 1907 (IV) concernant les lois et coutumes de la guerre sur terre, ensuite ont été développés et fournis à la Quatrième Convention de Genève de 1949 relative à la protection des civils en temps de guerre, la Convention de La Haye de 1954 sur la protection des biens culturels en cas de conflit armé et Protocole additionnel I de Genève de 1977.

Mots-clés: droit international humanitaire, droit de l'occupation, conflit armé, belligérants, prisonniers de guerre, personnes civiles.

Ca normă de drept internațional dreptul de ocupație și-a găsit o primă consacrare expresă în Regulamentul anexă la cele două Convenții de la Haga din 1899 (a II-a) și 1907 (a IV-a) cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru, fiind apoi dezvoltat și prevăzut în Convenția a IV-a de la Geneva din 1949, cu privire la protecția populației civile în caz de război, în Convenția de la Haga din 1954 cu privire la protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat și în Protocolul adițional I de la Geneva din 1977.

Cuvinte-cheie: drept internațional umanitar, drept de ocupație, conflict armat, beligeranți, prizonieri de război, persoane civile.

Introducere

Anul 2014 pentru dreptul internațional umanitar (DIU) este unul semnificativ — se împlinesc 100 de ani de la declanșarea celei mai mari conflagrații militare la acel moment, care la rândul său devenise o mare provocare pentru „dreptul de război”. Declanșarea Primului Război Mondial a avut efecte drastice asupra dreptului internațional, în general, dar și asupra dreptului internațional umanitar, în special. Frecvent în acea perioadă puteau fi auzite idei precum că dreptul internațional a încetat să existe, că acesta a fost înlocuit cu dreptul forței etc. Nu se creează impresia că asemenea declarații se fac și la etapa contemporană? Evenimentele din martie 2014, intervenția armată a Rusiei pe teritoriul unui stat suveran — Ucraina, sondată cu ocuparea ulterioară a peninsulei Crimeea,¹ au fost urmate de mai multe declarații

¹ Insistăm asupra utilizării termenului „ocupație” și nu „anexare” sau „alipire”, dat fiind că anume acest termen este unul juridic utilizat de dreptul internațional umanitar.

privind dispariția dreptului internațional. În asemenea condiții considerăm necesar și util efectuarea unui studiu referitor la aplicabilitatea dreptului internațional umanitar în condițiile conflictelor armate contemporane, în special a unui subiect destul de sensibil — dreptul de ocupație. Printre obiectivele noastre se enumeră și demonstrarea faptului că în pofida tuturor evenimentelor ce au loc după terminarea „războiului rece“, dreptul internațional își păstrează viabilitatea, chiar dacă uneori este ignorat de unii politicieni cu un comportament agresiv. Nu este vina dreptului internațional că politicienii uneori îl ignoră, din contra viabilitatea sa este argumentată prin restabilirea normelor acestuia, inclusiv prin punerea în aplicare a instituției răspunderii internaționale, fie este vorba despre state, fie despre persoane fizice.

Din start atenționăm că existența într-o formă sau alta a obligațiilor în materie de drepturi ale omului în condiții de ocupație trebuie să fie bine stabilite și admise în sens larg. În acest sens, trebuie de analizat într-o manieră mai aprofundată modalitățile precise de aplicare a acestor obligații, determinând conținutul precis și identificând obstacolele practice și de ordin juridic ce stau în calea punerii lor în aplicație. Vom porni cu examinarea criteriilor ce permit aplicabilitatea drepturilor omului, dar, în egală măsură, ce stabilesc legătura dintre autoritatea instituită de o Putere ocupantă și noțiunea de control al teritoriului, ce se răsfrâng asupra obligațiilor susceptibile de a împiedica aplicarea ansamblului acestor drepturi, astfel se cere o analiză ce ar reflecta necesitatea evidențierii obligațiilor, ținând cont de circumstanțele prezente. În plus, trebuie abordate și sursele din care survin obligațiile, fie de la Puterea ocupantă, fie ale statului ocupat.

Determinarea aplicabilității

Înainte de a examina aspectele de fond în materie de drepturi ale omului, trebuie de stabilit în ce măsură această ramură de drept internațional este aplicabilă în situații de ocupație. În contextul aplicabilității acestuia au fost formulate două obiecții.

În primul rând, dreptul internațional al drepturilor omului nu se aplică actelor extrateritoriale (într-un teritoriu ocupat).

În al doilea rând, ansamblul obligațiilor în domeniul drepturilor omului ar fi suplinit de dreptul internațional umanitar. Atenționăm că aceste două obiecții au fost amplu tratate în mai multe publicații specializate, de aceea ne vom referi la ele fără a le expune unei analize. Pe lângă abordarea teoretică, prezintă interes raportul prezentat de Françoise Hampson și Ibrahim Salama în cadrul sub-comisiei pentru promovarea și protecția drepturilor omului „Administrarea justiției, statul de drept și democrația: Documente de lucru asupra relațiilor între drepturile omului și dreptul internațional umanitar“, prezentat în 2005.²

Cel de-al doilea obiectiv este respins destul de simplu. Cert este că dreptul internațional umanitar se aplică doar în situație de conflict armat, însă dreptul internațional al drepturilor omului nu reprezintă contrariul său simetric, care s-ar

² E/CN.4/Sub.2/2005/14, 21 iunie 2005.

aplica doar în timp de pace. În principiu, acesta se aplică în permanență, atât în timp de pace, cât și în timp de război, fapt confirmat de practica statelor, a jurisprudenței Curții Internaționale de Justiție, a organelor instituite în baza tratatelor pentru drepturile omului, pe plan regional și în sânul Națiunilor Unite.³ Ca consecință, într-o situație în care dreptul internațional umanitar se aplică, iar ocupația militară este parte componentă, ambele ramuri de drept sunt aplicabile în mod simultan. De aici și alte chestiuni ce reflectă aplicabilitatea simultană, deși este vorba despre constatarea dacă ea modifică în fond obligațiile în cadrul unei sau altei ramuri de drept (din aceste două), la care v-om reveni ulterior.

Putem aborda chestiunea cunoașterii dacă un număr suficient, poate chiar majoritatea obligațiilor în domeniul drepturilor omului care v-or fi declarate aplicabile și viabile, nu există deja printre regulile dreptului internațional umanitar, cum ar fi interdicția de a cauza prejudiciu persoanelor civile și regulile privind tratamentul deținuților. Răspunsul este unul clar — obligațiile în domeniul drepturilor omului nu se încadrează în totalitate în dreptul internațional umanitar, ca de exemplu, cele din categoria drepturilor economice, sociale și culturale. Mai mult, aplicabilitatea drepturilor omului aduce unele posibilități suplimentare pe care dreptul internațional umanitar nu le prevede, în special posibilitatea de a formula un recurs pe lângă mecanismele internaționale pentru drepturile omului împotriva unei decizii adoptate.

Altă obiecție relativ la aplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului are la bază faptul că Puterea ocupantă nu acționează pe propriul teritoriu suveran. Chestiunea care se impune este, deci, de a ști dacă obligațiile în domeniul drepturilor omului se extind asupra actelor extrateritoriale. Chiar dacă există argumente solide în favoarea noțiunii obligațiilor extrateritoriale în materie de drepturi ale omului într-o largă paletă de situații, trebuie să recunoaștem că există anumite situații în care aplicabilitatea extrateritorială nu este acceptată unanim și trezește dezbatere.⁴ Astfel, ocupația militară este fără îndoială una din situațiile mai puțin controversate și afirmarea conform căreia Puterea ocupantă trebuie să respecte dreptul internațional al drepturilor omului este suficient de fondată. Acest fapt a fost confirmat atât de jurisdicția internațională, cât și de practica unor organisme internaționale.⁵ Putem considera că

3 A se vedea: CIJ. Avizul consultativ din 08.07.1996 privind legalitatea amenințării sau aplicării armelor nucleare, para. 25; CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice al edificării unui zid în teritoriile palestinienilor ocupate, para. 216; Comitetul pentru drepturile omului, Observația generală Nr. 29: Starea de urgență (art. 4); Doc. Nations Unies CCPR/C/21/Rev.1/ADD.11 din 31.08.2001, para. 3; Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Observații finale: Israel, doc. Nations Unies E/C.12/1/Add.69 din 31.08.2001.

4 Noam Lubell. Human rights obligations in military occupation. In: International Review of the Red Cross. Vol. 94. Nr. 885, 2012, pp. 317-337.

5 A se vedea: CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice al edificării unui zid în teritoriile palestinienilor ocupate, para. 107-112; CIJ. Speța privind activitățile armate pe teritoriul Congo (*RD Congo v. Uganda*), 19.12.2005, para. 216-220; Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Observații finale: Israel, doc. Nations Unies CCPR/C/79/Add. 93 din 18.08.1998; Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale, Observații

se bazează pe un principiu conform căruia Puterea ocupantă acționează în calitate de administrator al teritoriului și că, cu această ocazie, trebuie să respecte obligațiile în domeniul drepturilor omului în rapoartele cu persoanele ce află pe teritoriul plasat sub autoritatea sa. În lumina celor ce precedează, vorbim cel puțin despre un principiu, conform căruia dreptul internațional al drepturilor omului este potențial aplicabil în situații de ocupație militară și, că accentul nu se va pune pe chestiunea cunoașterii dacă acesta poate fi aplicat, dar, în mare parte, pe criteriile care stau la baza acestei determinări, pe modalitățile de aplicare și pe conținutul obligațiilor create.

Un caz foarte interesant este speța Al-Skeini și alții v. Marea Britanie, examinat de CtEDO în 2011, în cadrul căreia s-a recurs la mai multe raționamente pentru a se conchide despre aplicabilitatea extraterritorialității, printre criterii fiind „autoritatea agentului statului“, Curtea utilizând expresia „autoritatea și control al agentului statului“.⁶ Cel de-al doilea criteriu este acel al „controlului efectiv asupra unei zone“, prin referințe la situații, în care „în urma unei acțiuni militare statul exercită un control efectiv asupra unei zone situate dincolo de teritoriul său“.⁷ Nu v-om examina conținutul conceptului „control efectiv“ din motiv că nu constituie esența studiului în cauză, doar am constatat faptul că în ultimii ani se observă o tendință clară a unei interpretări mai largi a conceptului drepturilor omului aplicabil inclusiv în condițiile conflictelor armate, ceea ce acum 30 de ani era un lucru practic imposibil.

Caracterizând capacitatea de a asigura respectarea drepturilor omului de Puterea ocupantă, v-om face referință la conținutul material al obligațiilor respective, în special la poziția pe care a avut-o Curtea Internațională de Justiție în speța zidului pe teritoriul palestinian, declarând că: „Teritoriile ocupate de către Israel sunt supuse timp de 37 de ani jurisdicției teritoriale ale Israelului în calitate de Putere de ocupație. În exercitarea competențelor de care dispune în această calitate, Israelul este legat să impună obstacole în exercitarea acelor drepturi în domeniile în care competența a fost transferată autorităților palestinienne“ (*traducerea noastră*).⁸

Curtea recunoaște că, dat fiind că Pactul se aplică integral din considerente că Israelul este o Putere ocupantă, obligațiile materiale trebuie să fie determinate în funcție de context, ținând cont de existența autorității palestinienne și de rolul pe care ea îl are în teritoriu. În cazul în care contextul poate modifica conținutul obligației, aceasta nu îl suprimă în întregime; Israelul este ținut să nu pună în mod activ obstacol în exercitarea drepturilor pentru care Autoritatea palestiniană este competentă.

finale: Israel; Comisia pentru drepturile omului, Raport asupra situației privind drepturile omului în Koweit sub ocupația irakiană, elaborat de M. Walter Kälin, Raportor special al Comisiei pentru drepturile omului, conform rezoluției 1991/67 a Comisiei, doc. Nations Unies E.CN.4/1992/26 din 16.01.1992, para. 55-59; CtEDO, speța Loizidou v. Turcia (Exceptions préliminaires), requête Nr. 15318/89, Grande Chambre, arrêt du 10.05.2001, para. 77).

6 CtEDO. Speța Al-Skeini și alții v. Marea Britanie, 07.07.2011, para. 133-137.

7 Idem, para. 138.

8 CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice al edificării unui zid în teritoriile palestinienne ocupate, para. 112.

Conform acestui concept, controlul teritorial, inclusiv în cazul ocupației, declanșează în mod clar aplicabilitatea întregii game de obligații privind drepturile omului, pe care statul are misiunea să le apere. Totodată, elementele materiale ale obligațiilor, precum și existența unei încălcări trebuie să fie determinate în lumina contextului, ținându-se cont la moment de situația în teren și de limitele de ordin juridic. Aceste considerațiuni ar putea include capacitatea logică de a reacționa de o manieră sau alta. Așa, faptul că obligațiile ar putea fi modificate în lumina contextului aplicabilității generale a dreptului internațional al drepturilor omului poate fi privit ca o obligație cutumiară.

O altă precizare ce confirmă obligația Puterii ocupante să asigure normele ce constituie așa numitul „nucleu” al drepturilor omului, ar fi susținerea faptului că incapacitatea unei Puteri ocupante de a menține ordinea argumentează inaplicabilitatea obligațiilor în domeniul drepturilor omului. Or, o asemenea abordare ar contrazice nu doar conceptului necesității aplicabilității drepturilor omului, dar, în egală măsură, obligațiilor ce decurg din dreptul de ocupație. Articolul 43 al Regulamentului de la Haga din 1907 dispune: „Autoritatea puterii legale fiind *de facto* trecută în mâinile ocupantului, astfel, ultimul v-a lua toate măsurile ce depind de el în scopul de a restabili și de a asigura, pe cât este posibil, ordinea și viața publică, respectând, cu excepția unor obstacole evidente, legile în vigoare ale statului respectiv” (*traducerea noastră*).

Obligațiile unei Puteri ocupante în aplicarea acestei dispoziții, precum și consecințele ce decurg în materie de drepturi ale omului, au fost examinate de CIJ în speța Congo v. Uganda „Curtea conchide în așa fel că Uganda era o Putere ocupantă în districtul Ituri la perioada respectivă. În timp ce avea această calitate, ea se găsea în obligația enunțată în art. 43 al Regulamentului de la Haga din 1907 de a lua toate măsurile ce depindeau de ea în scopul restabilirii și asigurării, în măsura în care era posibil, a ordinii publice și a securității în teritoriul ocupat, respectând, cu excepția unor obstacole evidente, legile în vigoare ale RD Congo. Această obligație conține datoria de a veghea respectarea regulilor aplicabile de drept internațional în materie de drepturi ale omului și de drept internațional umanitar, de a proteja locuitorii teritoriului ocupat de acte de violență și să tolereze asemenea acte din partea unei terțe părți.

Curtea a conchis că Uganda era o Putere ocupantă în Ituri în acea perioadă, responsabilitatea acesteia este deci, angajată pentru toate actele comise de forțele sale armate contrar obligațiilor sale internaționale și de nivelul de vigilență impus pentru a preveni încălcările drepturilor omului și ale dreptului internațional umanitar de către alți prezenți în teritoriul ocupat, inclusiv grupurile rebele ce acționează din propria inițiativă” (*traducerea noastră*).⁹

Astfel, din momentul în care un stat devine Putere ocupantă, trebuie să ne așteptăm de la această Putere că ea v-a depune eforturi pentru menținerea ordinii publice în teritoriul ocupat; în cazul în care există obligația de a face acest lucru

9 CIJ, Speța privind activitățile armate pe teritoriul Congo (*RD Congo v. Uganda*), 19.12.2005, para. 178-179.

în contextul dreptului de ocupație, nu v-a mai putea invoca incapacitatea sa de a respecta obligația conform dreptului internațional umanitar ca pretext de a nega aplicabilitatea obligațiilor în materie de drepturi ale omului. Or, dreptul internațional umanitar impune Puterii ocupante acțiuni pozitive. În ceea ce ține de conținutul obligațiilor în domeniul drepturilor omului, este evidentă simpla cerere de respectare a drepturilor, inclusiv în contextul obligațiilor în acest sens prevăzute de dreptul internațional umanitar. Incapacitatea de a pune în aplicare datorii pozitive în situații particulare nu respinge aplicabilitatea obligațiilor în materie de drepturi ale omului, ele pot, între timp, concluziona, că dat fiind circumstanțele survenite, se prezumă că statul a făcut tot ce a fost în puterea lui pentru a-și respecta obligațiile. În asemenea situații, chiar dacă aplicabilitatea obligațiilor în materie de drepturi ale omului poate fi afirmată, rămâne a stabili dacă capacitatea de a respecta obligațiile este limitată de careva clauze.¹⁰

Dreptul de ocupație impune Puterii ocupante unele restricții, care uneori au fost invocate ca obstacole la respectarea obligațiilor în materie de drepturi ale omului.¹¹ Articolul 43 al Regulamentului de la Haga din 1907 pare că abordează problema în acest sens, dat fiind că el obligă Puterea ocupantă să respecte „cu excepția unor obstacole evidente, legile în vigoare ale țării“. De o manieră asemănătoare dispune și articolul 64 al Convenției de la Geneva IV din 1949: „Legislația penală a teritoriului ocupat va rămâne în vigoare, cu excepția cazurilor în care ea ar putea fi abrogată sau suspendată de Puterea ocupantă, dacă această legislație constituie o amenințare pentru securitatea acestei Puteri sau un obstacol în aplicarea prezentei Convenții. Sub rezerva acestei ultime considerațiuni și a necesității de a asigura administrarea efectivă a justiției, tribunalele din teritoriul ocupat v-or continua să funcționeze pentru toate infracțiunile prevăzute de această legislație.

Puterea ocupantă v-a putea totodată, supune populația din teritoriul ocupat dispozițiilor ce sunt indispensabile pentru ai permite să-și exercite obligațiile ce reiese din prezenta Convenție și să asigure administrarea regulamentară a teritoriului, la fel ca și securitatea Puterii ocupante, dar și a membrilor și a bunurilor forțelor sau a administrației de ocupație, precum și clădirile și liniile de comunicație utilizate de ea“ (*traducerea noastră*).

Așa cum ocupația este privită ca ceva temporar și așa cum suveranitatea nu este transferată Puterii ocupante, regulile trebuie să fie instituite de o manieră de a reduce la minimum riscurile ca ocupantul să introducă schimbări care ar putea compromite aceste postulate. Limitările, între timp, nu sunt absolute, unele modificări pot fi nu doar autoritare, dar și imperative, în cazul în care ele sunt necesare în contextul respectării obligației de a asigura sau de a restabili viața publică. Articolul 43 nu trebuie să devină „un mijloc puternic practicat“, ceea ce ar permite Puterii ocupante să intervină atunci când îi convine și să se plaseze în spatele limitărilor pretinse în cazul în care

10 CtEDO. Speța Ilașcu și alții v. Moldova și Rusia, 08.07.2004, para. 334.

11 CtEDO. Speța Al-Skeini și alții v. Marea Britanie, 07.07.2011, para. 168.

nu-i convin.¹² Interpretările combinate ale dispozițiilor respective ar putea autoriza introducerea unor modificări care sunt conforme obiectivelor dreptului de ocupație. Aceste obiective cuprind responsabilitatea de a menține ordinea, care trebuie să fie concepute în sensul textului în limba franceză, limba originală a Regulamentului de la Haga, ca „viață publică“, în special de a nu se limita la ordinea publică *stricto sensu*. Cert este că riscul de schimbare motivat de interese egoiste, care poate duce la abuzuri, există, însă sunt bune intențiile de a prefera argumentele ce autorizează schimbările fondate pe respectarea dreptului internațional al drepturilor omului și menite pentru a deservi drepturile locuitorilor teritoriului ocupat.¹³ O ocupație prelungită poate, în particular, impune o intervenție activă în numeroase domenii, în special pentru a preveni stagnarea economică, socială și juridică. Durata ocupației face deci, la fel, parte din contextul în care trebuie să fie evaluate obligațiile în materie de drepturi ale omului.

În egală măsură, trebuie să constatăm că dreptul internațional umanitar, în special Convenția de la Geneva IV din 1949, impune unele obligații față de Puterea ocupantă în așa domenii cum sunt alimentarea (art. 55), sănătatea (art. 55-56) și educația (art. 50). Într-o formă mai specială este interpretat dreptul la muncă (art. 51-52), care reglementează situația persoanelor protejate ce muncesc sub controlul Puterii ocupante. Curtea Internațională de Justiție în speța zidului pe teritoriul palestinian, a abordat unele din aceste probleme, constatând că prin impunerea unor obstacole prin construcția zidului, dar și prin alte restricții de deplasare, au creat efecte negative asupra capacității populației palestinieni de a-și asigura existența.¹⁴ Curtea citează încălcările dreptului la muncă de rând cu alte încălcări ale dreptului internațional.¹⁵

În mare parte ne-am referit la prevederile convenționale și practic nu am făcut referință la dreptul internațional cutumiar. Am mers pe această cale undeva intenționat, pentru a demonstra că și la nivelul normelor convenționale există o reglementare expresă care obligă statele, în special, să respecte și să asigure respectarea normelor ce constituie „nucleul“ drepturilor omului, inclusiv pe timp de conflict armat. Pe de altă parte, este practic o axiomă faptul că „nucleul“ dreptului internațional umanitar, constituit din Convențiile de la Haga din 1899 și 1907, Convențiile de la Geneva din 1949, dar și Convenția de la Haga din 1954, sunt astăzi recunoscute ca parte componentă a dreptului internațional cutumiar. Această confirmare o găsim nu doar în practica statelor, dar și a instanțelor judiciare internaționale.¹⁶

12 Eyal Benvenisti. *The International Law of Occupation*. Princeton University Press, Princeton, NY, 2004, p. 11.

13 Marco Sassoli. *Legislation and Maintenance of Public Order and Civil Life by Occupying Powers*. In: *European Journal of International Law*. Vol. 16. Nr. 4, 2005, p. 661.

14 CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice ale edificării unui zid în teritoriile palestinieni ocupate, para. 133-134.

15 *Idem*, para. 130, 133-134.

16 A se vedea: Jean-Marie Henckaerts and Louise Doswald-Bek. *Customary International Humanitarian Law*. Volume I: Rules. Cambridge University Press. 2005. 628 p. <https://www.icrc.org/eng/assets/files/other/customary-international-humanitarian-law-i-icrc-eng.pdf>

În acest context ne permitem să constatăm că obligațiile statelor, inclusiv ale Puterilor ocupante, de a respecta drepturile fundamentale ale omului au un caracter imperativ, iar obligațiile respective sunt recunoscute ca *erga omnes*.

Între timp, v-om remarca un moment. Dacă obligația Puterilor ocupante de a respecta dreptul internațional al drepturilor omului este acceptată pe scară largă, putem în același timp să ne punem întrebarea care este sursa acestor obligații specifice. În alți termeni, despre care obligații în materie a drepturilor omului este vorba — despre acele pe care ocupantul trebuie să le respecte în baza tratatelor la care acesta este parte sau despre cele ale statului, teritoriul căruia acesta l-a ocupat? Aplicarea doar a obligațiilor acceptate de ocupant ar putea fi privită ca o impunere a unui ansamblu de principii internaționale populației unui stat pe care acesta nu le-a acceptat. Și din contra, impunerea obligațiilor statului ocupat ocupantului ar putea plasa ocupantul într-o situație în care acesta v-a fi ținut să respecte anumite obligații pe care el însuși nu le-a acceptat. Mai multe argumente sugerează că soluția cea mai bună ar fi să nu căutăm una dintre aceste două opțiuni, ci să le îmbinăm.

Am atenționat anterior că ne-am axat în special în studiul nostru pe normele convenționale. Or, regula necesității precizării sursei obligațiilor ce decurg din tratate nu se răsfrațe asupra dreptului internațional cutumiar. Drepturile fundamentale, cum sunt dreptul la viață, dreptul de a nu fi deținut arbitrar și de a nu fi supus torturii, constituie obligații pentru orice stat în baza cutumei internaționale, fapt confirmat și de jurisprudența internațională.¹⁷ În consecință, indiferent de tratatele la care sunt parte puterile ocupante, dar și statul ocupat, ocupantul v-a fi legat, în materie de drepturi ale omului, prin toate obligațiile ce fac parte din dreptul internațional cutumiar.

În cazul obligațiilor ce decurg din tratate, situația nu prezintă dificultăți atunci când ambele state — cel ocupant și cel ocupat — sunt părți la aceleași tratate. Curtea Internațională de Justiție în speța Congo v. Uganda, examinând încălcările drepturilor omului comise de Uganda pe teritoriul RD Congo, și-a argumentat poziția în baza unor tratate, inclusiv Pactul privind drepturile civile și politice, reieșind din faptul că ambele state erau părți la acest document.¹⁸ Totuși, cazurile de ocupație nu confirmă de fiecare dată statele sunt legate prin aceleași tratate în domeniul drepturilor omului. Într-o asemenea situație, mai multe exemple pledează pentru principiul conform căruia ocupantul v-a trebui să respecte normele tratatului la care el este parte. Speța Al-Skeini confirmă obligațiile Regatului Unit în baza Convenției Europene a Drepturilor Omului, la care, în mod evident Irakul nu este parte. Curtea a conștientizat că Regatul Unit, recunoscut ca Putere ocupantă a unor părți a teritoriului Irakului, era ținut să aplice normele tratatului în domeniul drepturilor omului la care este parte.

17 Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie. Procurorul v. Anto Furundzija. Speța N IT-95-17/1-T. Camera primei instanțe. Hotărârea din 10.12.1998, para. 153-157; CtEDO. Speța Al-Adsani v. Marea Britanie. Cererea N 35763/97. Marea Camera, hotărârea din 21.11.2001, para. 60-61.

18 CIJ. Speța privind activitățile armate pe teritoriul Congo (*RD Congo v. Uganda*), 19.12.2005, para. 217-219.

În cazul zidului pe teritoriul palestinian, Curtea a conchis că obligațiile Israelului în baza celor două Protocoale (1966) și a Convenției privind drepturile copilului (1989) erau aplicabile actelor acestuia, în contextul în care Israelul era Putere ocupantă în Cisiordania.¹⁹ Organele create în baza tratatelor în domeniul drepturilor omului ale ONU — Comitetul pentru drepturile omului și Comitetul pentru drepturile economice, sociale și culturale au constatat în egală măsură, că obligațiile impuse Irakului în baza tratatelor erau aplicabile în teritoriile palestinienne ocupate.²⁰ Acest concept confirmă noțiunea care impune aplicabilitatea extrateritorială — principiul fundamental al drepturilor omului — asigurarea demnității umane și protejarea oricărei persoane contra abuzurilor puterii, care este aplicabil oricărui stat, fie este vorba de propriul teritoriu, fie alte teritorii.

O altă situație apare atunci când este vorba despre obligații în materie de drepturi ale omului pe care le are statul ocupat — există oare obligația de a le respecta? În principiu, dreptul de ocupație poate cere respectarea de către Puterea ocupantă a unor obligații ce reiese din tratate în domeniul drepturilor omului la care este parte statul ocupat. Prima regulă în acest sens decurge din exigența respectării dreptului național. În cazul în care dreptul național al statului ocupat încorporează norme de drept internațional al drepturilor omului, Puterea ocupantă nu trebuie să le încalce (art. 43 al Regulamentului de la Haga din 1907). Principiile continuității obligațiilor și a non-represivității ar putea oferi un argument suplimentar pentru a proteja drepturile garantate populației de obligațiile preexistente ale statului ocupat. Comitetul Națiunilor Unite pentru drepturile omului a explicat în Observația generală nr. 26 „Drepturile consacrate în Pact aparțin indivizilor ce locuiesc pe teritoriului statului parte. Comitetul pentru drepturile omului în mod constant era de părerea că, după cum demonstrează practica sa, din momentul în care indivizilor le este acordată protecția drepturilor prevăzută de Pact, această protecție cade asupra teritoriului și continue să le fie acordată, care nu ar fi modificările întreprinse de guvernul statului parte, inclusiv dezmembrarea în mai multe state sau succesiunea statelor, dar și în ciuda oricăror măsuri ce pot fi luate ulterior de către statul parte în sensul de a le asigura drepturile garantate de Pacte“ (*traducerea noastră*).²¹

Poate apărea întrebarea dacă o Putere ocupantă poate fi excepție de la această noțiune, în timp ce ea reprezintă mai degrabă o autoritate temporară decât o schimbare de guvern. În așa fel, în perioada în care ea îndeplinește funcțiile *de facto* al unui

19 CIJ. Avizul consultativ din 09.07.2004 privind consecințele juridice al edificării unui zid în teritoriile palestinienne ocupate, para. 102-113.

20 Comitetul pentru drepturile economice, sociale și economice și culturale, Observații finale: Israel, doc. Nations Unies CCPR/C/79/Add. 93 din 18.08.1998.; Comitetul pentru drepturile omului, Observații finale: Israel, doc. Nations Unies CCPR/C/ISR/CO/3 din 03.09.2010.

21 Comitetul pentru drepturile omului, Observația generală Nr. 26 (61), Observația generală privind chestiunile ce reflectă conținutul obligațiilor subscrise în contextul Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice, doc. Nations Unies CCPR/C/21?Rev.1?Add.8?Rev.1 din 08.12.1997, para. 4.

guvern în teritoriul respectiv, ideea că drepturile aparțin populației din teritoriu, poate la rândul său, plasa obligația de a proteja aceste drepturi pe umerii Puterii ocupante. Această noțiune, poate în mod evident, da loc pentru controverse, din momentul în care ea pare a impune obligații internaționale unei părți terțe în lipsa consimțământului acesteia, prevăzut de art. 34 al Convenției de la Viena din 1969 privind dreptul tratatelor. Nu este vorba despre o afirmare cum că Puterea ocupantă devine în mod direct legată prin tratate internaționale ratificate de statul teritoriul căruia a fost ocupat. Chestiunea ține mai mult de a ști dacă aceste obligații se impun direct în legislația națională în vigoare pe teritoriul ocupat și prin intermediul obligațiilor ce decurg din dreptul internațional umanitar în raport cu legislația națională respectivă.

Referindu-ne la ultima chestiune abordată, constatăm că un număr mare de drepturi fundamentale se aplică în baza faptului că sunt parte ale dreptului internațional cutumiar, în situațiile în care, ratificarea tratatelor ca condiție, ar face problematic acest lucru, dat fiind că este greu de a asigura ca Puterea ocupantă și statul ocupat să fie părți la aceleași instrumente internaționale. Tendințele sunt de așa fel, încât instanțele internaționale sesizate pe diverse cazuri la care ne-am referit în studiul nostru, au estimat că obligațiile ce decurg din tratatele la care Puterea ocupantă era parte, v-or fi aplicate inclusiv în situații în care statul sau teritoriul ocupat nu erau parte.

Încheiere

În pofida faptului că este în principiu prematur să vorbim despre aceea că aplicabilitatea dreptului internațional al drepturilor omului în situație de ocupație militară este unanim acceptată, totuși, putem constata, că unele tendințe ce ar confirma această ipoteză se observă. Bineînțeles că anumite divergențe pot exista în contextul unei game complete de situații, în care obligațiile în materie de drepturi ale omului se aplică de o manieră extrateritorială și chiar dacă modalitățile de aplicabilitate paralele ale drepturilor omului și al dreptului internațional umanitar mai sunt obiectul discuțiilor, un număr important de avize și de hotărâri pledează acum în favoarea aplicabilității drepturilor omului în situații de ocupație militară. Este important, în opinia majorității experților, ca atunci când un stat își exercită autoritatea asupra unui teritoriu, întreaga gamă de obligații în materie de drepturi ale omului să fie aplicabilă.

Această concluzie riscă între timp să atribuie Puterii ocupante exigențe dificil de realizat, poate chiar irealizabile, în măsura în care, într-o situație de ocupație, ea ar putea să se găsească în anumite circumstanțe instabile puternic îndepărtate de liniștea care poate domni pe propriul teritoriu.

În cazul în care Puterea ocupantă este ținută, în orice caz, să acționeze mai bine la capacitățile sale, circumstanțele, de ordin juridic, dar și material, în fiecare caz antrenează consecințe asupra capacităților sale de a se achita cu obligațiile sale.

Lucrarea a fost prezentată la 03.12.2016